

ПОРАСНАЛИ ЛИ СМЕ ЗА СЛЕДВАЩИТЕ СЕДЕМ?

Д-р Румяна Грозева

*хоноруван преподавател в катедра „Европеистика“
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

Абстракт

Безспорно първите 7 години са най-важни. Но дали това е достатъчно? Безспорно бъдещето на нашата планета, „позеленяването“ на мисленето и действията е много важно. Но дали трябва да се осъществи по този начин? Политиките на ЕС не трябва да бъдат абсолютна самоцел. Вторачването в „мантри“ – също. Бъдещето на общност от 27 различни култури, менталитет, история минава през конструктивна комуникация и сътрудничество.

Ключови думи: ЕС, Зелена сделка, въглищни региони в преход.

ARE WE GROWN UP FOR THE NEXT SEVEN?

Rumyana Grozeva, PhD

*European Studies Department, Faculty of Philosophy,
Sofia University, „St. Kliment Ohridski“*

Abstract

The first 7 years are the most important. But is that enough? Undoubtedly, the future of our planet, the „greening“ of thinking and action is very important. But should it be done this way? EU policies must not be an absolute end in itself. Staring at „mantras“ - too. The future of a community of 27 different cultures, mentality, history, goes through constructive communication and cooperation.

Key words: EU, Green deal, coal regions in transition

1. Увод

На 25 април 2020 г. България отбеляза 15-ата годишнина от подписването на договора за присъединяването си към Европейския съюз (то става 10 години след решението на Народното събрание от 14 декември 1995 г., с което официално заявява желанието си да бъде пълноправен член на Европейските общности); години, изпълнени с много усилия и работа за покриване на критерии, посветени на целта за постигане на пълноправно членство; с „драматични“ изказвания и обвинения за несвършена работа.

След като България парафира акта, с който официално от 1 януари 2007 г. става пълноправен член на ЕС, започват годините на големите надежди и очаквания – вече всичко трябва да е по „европейски“ – стандарт на живот; институции; образование; ЕС е коректив и гарант за всички „криви“ неща в обществения и политическия живот; и източник на финансиране на всичко: стандарт на живот, институции, образование, обществени проекти, бизнес.

Първите седем от годините на членство в ЕС бяха годините, в които всички се опитваха да се учат – от страна на България това бяха публичната администрация, бизнесът, гражданските организации, обществото; от страна на ЕС – най-вече неговите институции; от държавите членки – как да приемат и разбират народопсихологията на новите членове.

2. Уроците на порастването

Ако се фокусираме по-скоро върху институционалния аспект – как се справят институциите в България и ЕС, ще трябва да отбележим, че през първите седем България категорично отстоява правото си да създаде своя национална система за управление на средствата от Европейските структурни фондове, разбира се, в унисон с регулациите на ниво ЕС, но без да се установява т.нар. „чиновнически протекторат“, т.е. тези средства няма да бъдат управлявани от служители на ЕК. Управлението на средствата от предприєдинителните фондове дават основание за самочувствие на публичната администрация, че „домашните“ са написани, а тези уроци са добре научени. В интерес на истината в България има изграден административен капацитет, с който да се започне поне първият седемгодишен период на пълноправно членство по отношение на управление на средствата от Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ). За другите, много по-важни връзки с ЕС и неговите институции, такъв административен капацитет почти не се усеща, даже почти до края на вторите седем години. Защото публичното говорене – на политици, институции, медии, когато стане дума за вече пълноправното членство на България в ЕС, се изчерпва с тези „насъщни“ средства. Въпреки че за периода на

първите седем – 2007-2014, средствата от ЕСИФ са едва 3,91% от българската икономика.¹ Но за сметка на това, до ден днешен, когато стане дума за финансиране на дейност/проект на институция или организация или бизнес, първото за което започва да се говори, са средствата от ЕСИФ. Включително и в момента, в тази безпрецедентна ситуация на пандемия, отново една немалка част от необходимите средства за справяне с нея, са всеобщност пренасочени от Регионалната политика на ЕС – не само за България, а за всички държави членки. Решението на ЕК е изпратено до правителството на България с № 1847818/18 март 2020 г. от Елиса Ферейра, член на ЕК с ресор „Сближаване и реформи“, и Никола Шмит, член на ЕК с ресор „Работни места и социални права“. С него на България се дава възможност да ползва 118 000 000 евро от средствата за Регионалната политика, които не е усвоила за 2019 г. и по регламент трябва да възстанови в бюджета на ЕС, както и 209 476 393,47 евро, които ЕК ще префинансира от бюджета за 2020-а в началото на м. април 2020 г. За всяка една държава членка тези суми са различни. Това също може да бъде прието като своеобразно безпрецедентно решение от страна на ЕК като равносвоен отговор. И в този ред на мисли като че ли отговорът на въпроса „Пораснали ли сме за следващите седем?“, е по-скоро „Да“.

По отношение на Регионалната политика България се справи сравнително добре като начинаещ/учащ се пълноправен член на ЕС, поне по отношение на изграждането на т.нар. абсорбиционен капацитет, свързан с усвояемостта на средствата. По данни на Информационната система за управление и наблюдение на средствата от ЕС (ИСУН) 2007-2013 България договаря с бенефициенти 99% от бюджета си по оперативните програми, финансирани от Регионалната политика и усвоява 93% от него. Конкретните числа са съответно: 7 838 408 562,99 € / 7 756 816 513,91 € / 7 277 403 419,41 € (посочените суми не включват средствата по Програмата за развитие на селските райони и Програмата за морско дело и рибарство). И след прегледа на тези впечатляващи резултати по числа, отговорът на въпроса „Пораснали ли сме за следващите седем?“, е по-скоро „Да“.

Спорен остава ефектът/въздействието, което усвояването на тези средства има върху развитието на страната по отношение на подобряването на стандарта на живот, повишаването на конкурентоспособността на икономиката или в сферата на образованието и науката. Както е посочено в едно от многото изследвания и анализи по темата на Института за пазарна икономика – „Преглед на напредъка на България по стратегия Европа 2020 – заетост, образование, бедност“, София, 2014: „...целите, които страните от ЕС гонят са количествени, а не качествени. При изпълнението на стратегията в Бълга-

¹ Официален уебсайт на Европейския съюз, Основна информация за Европейския съюз, Държави, Накратко за страните от ЕС, България.

рия също може да се забележи, че институциите на първо място се стремят към достигане на цифрите, а не към структурни реформи и преустановяване на лоши практики“. Прилагането на този подход в България може много ясно да се проследи и през вторите седем – текущия период 2014-2020 г.: въпреки че има положителна стъпка при подготовката на оперативните програми – образователните и научните среди получиха оперативна програма, фокусирана върху техните потребности и цели, като цяло България запази силно централизирания и неефективен метод на управление на средствата от ЕСИФ. По данни на ИСУН 2020 към края на м. април 2020 г. в България договорените средства с бенефициенти са за 87% от бюджета по оперативните програми, финансирани от Регионалната политика, а усвоените – 45% от него (посочените съотношения отново не включват средствата по ПРСР и ПМДР).

Предвид безпрецедентната ситуация в световен мащаб и активно то към края на м. април 2020 г. пренасочване на средства от оперативните програми към мерки за справяне с COVID-19, окончателните резултати по отношение на числата са трудно прогнозируеми: може да се очаква 100% договаряне и усвояване, а може и да останат на това ниво. Но дори да се изпълни песимистичната прогноза, то отговорът на въпроса „Пораснали ли сме за следващите седем?“, отново ще е по-скоро „Да“. По-важната, неизписана част от него, отново остава за ефекта от усвояването на тези средства по отношение на трите „мантри“ в ЕС през този програмен период, залегнали и в Стратегията „Европа 2020“ и като фокус на Многогодишната финансова рамка за периода – „Интелигентен растеж“, „Устойчив растеж“, „Приобщаващ растеж“.

През първите две по седем години политиките в страните от Централна и Източна Европа много силно развиха уменията да се оправдават с Брюксел по теми и за решения, които не отговарят на техните интереси. Тук трябва да подчертаем, че когато става въпрос за националните интереси на всяка една държава членка, има и официално разписани механизми и процедури, по които те могат да бъдат заявени и защитавани. Затова в тези редове се прави разликата между политически и национални интереси – те не винаги съвпадат. И понякога е въпрос и на умения, компетенции, познаване на материята и готовността да се работи с нея, в обобщение – капацитет да се открият приликите и разликите между тях и да се защитят националните интереси във всеки един случай.

Медиите подеха много присърце този подход и за съжаление много малко от тях имат капацитета, а и готовността да го развият за обективни анализи, които да са в полза на социално-икономическото развитие. Казуси от този род трудно могат да стигнат до трайно положително разрешаване по ред причини. Може би кардиналната за държавите членки

от ЦИЕ е силната чувствителност по темата „независимост“ и казва ли някой на националните правителства какво трябва „да правят“, като в случая много манипулативно се използва историята от тяхното „светло социалистическо развитие“ и императивното доминиране на решенията от страна на СССР в този период, за да се правят паралели между Европейския съюз сега и Съветския съюз тогава.² Тази връзка се използва и при отбелязването на 9 май – за едни е Денят на Европа, за други – Денъ Победи. И всъщност много малко се замисляха до скоро, че без Денъ Победи нямаше да има Ден на Европа. Друга от причините е бюрократичното говорене и заучено повтаряне на „мантри“, колкото и верни да са те, като вече цитираните за настоящия програмен период.

3. „Зелената сделка“

Така стигаме и до най-новата „мантра“, която успя още в началото от повтарянето ѝ да създаде осезаемо разделение в обществеността в отделните държави членки – „Зелената сделка“. Този преход ще бъде тежък и труден за всички: за всяка една държава членка, която в продължение на десетилетия е инвестирала във възлицната си индустрия и е развила силна зависимост от нея, а сега трябва да инвестира за постигане на екологичните стандарти; за ЕС като цяло, тъй като икономиката му трябва да инвестира милиарди евро в следващите години – публични и частни средства, за да постигне поставените политически цели.

Кризата с COVID-19 по един много неочакван и странен за съвременните силно индустриализирани общества начин демонстрира какъв е ефектът от спирането на производствените мощности само в отделни региони на планетата – силно положителен от гледна точка на „устойчивото развитие“, доколкото то е неразривно свързано с екологичните измерения. Появи се информация в множество източници, че учените проследяват сериозен спад на традиционните замърсители на въздуха като азотен диоксид, смог и фини прахови частици, за които се твърди, че този тип замърсяване убива до 7 милиона души по света годишно; по данни на НАСА въздухът от Бостън до Вашингтон е най-чистият, откакто сателитите ѝ започват да измерват съдържанието на азотен диоксид през 2005 г., а замърсяването му е причинявано основно от изгарянето на изкопаеми горива.

Изводът, който се налага автоматично, е за преосмисляне на функционирането на индустриалните общества в посока намаляване на натиска върху планетата. И целите на „Зелената сделка“ вече трудно, ако трябва да се запази обективността, могат да бъдат определени като чисто политически и лишени от реална преценка. Макар че противниците ѝ веднага могат да опонират с научнообосновани факти, че зат-

² Infacto, списание за политическа култура, „България като протекторат“, Петър Волгин, 01.2018.

варянето на озоновата дупка над Антарктида, съобщено на 23 април 2020 г. от Евронюз по данни на Института за мониторинг на атмосферата, част от програмата „Коперник“ на ЕС за наблюдение на Земята³, няма нищо общо с намаляването на замърсяването, причинено от блокирането на голяма част от света заради COVID-19. Но както беше посочено, редица други медицински и научни изследвания доказват недвусмислено, че замърсяването на въздуха от изкопаеми горива взема като жертви милиони души годишно. И ако светът „затвори“ заради потенциално големия брой жертви на COVID-19, не е ли логично да „затвори“ замърсяванията, които реални, а не потенциални, жертви са много повече?

От само себе си се налага въпросът: порасна ли светът за това? След Протокола от Киото от 1997 г. (с него индустриалните страни се задължиха да постигнат определени цели за намаляване на емисиите на въглероден диоксид до 2012 г., след като се установи, че Рамковата конвенция на ООН за климатичните промени от 1992 г., един от първите международни опити за забавяне на ръста на температурите по света, е недостатъчна), през изменението от Доха на Протокола от Киото, договорено през 2012 г. и въвеждащо нови цели за намаляване на емисиите за периода 2013-2020 г. (развитите страни да съкратят емисиите с най-малко 18% до 2020 г. спрямо нивата от 1990 г.), до Парижкото споразумение за климата, подписано на 12 декември 2015 г. по време на Парижката конференция по климата, отговорът е: светът е по-скоро пораснал да преговаря. Кое е конструктивна крачка напред.

И Европейският съюз, и индустриално развити страни по света са съгласни, че нещо трябва да се направи за значително ограничаване на въглеродните емисии. И всички, с една или друга склонност и готовност, правят стъпки и опити в тази посока: чрез постепенно разнообразяване на енергийния микс, залагайки все повече на възобновяеми енергийни източници (ВЕИ) и изключвайки въглища и ядрено гориво, до алтернативно използване на въглищата като суровина за химическата и хранително-вкусовата промишленост.

По данни на ЕС въглищата осигуряват около 1/5 от общото производство на електроенергия в ЕС. Преходът към по-чисти форми на енергия и иновативни технологии като улавяне и съхранение на въглерод се приема като наложителен, не просто за да се изпълни ангажиментът на ЕС да намали емисиите на CO₂ с най-малко 40% до 2030 г. и да стане първият в света климат-неутрален блок до 2050 г., а за да се запази планетата.

Първите стъпки в тази посока вече са направени и на практика – спадът на производството на енергия от въглища е реалност в Европа:

³ Copernicus Climate Change Service, implemented by the European Centre for Medium-Range Weather Forecasts (ECMWF) on behalf of the European Commission/Euronews, „Largest-ever hole in the ozone layer above Arctic finally closes“, COMMENTS, Rafael Cereceda, 24/04/2020.

от 2012 г. общото производство на електроенергия от въглища е спаднало с почти една трета в ЕС. Намаляването на използването на въглища доведе до затваряне на мини в редица региони в Европа.

Знаейки колко е чувствителна темата от икономическа гледна точка – индустриите, свързани с въглищата, са важен икономически двигател, значителни инвестиции на публични и частни средства ще бъдат необходими за разработване на достатъчно надеждни методи за хранване на индустриалното и битовото енергопотребление предимно с ВЕИ; и социална гледна точка – те осигуряват работни места на около 230 000 души в мини и електроцентрали в 31 региона и 11 държави членки, ЕС създава през 2017 г. Платформа за въглищните региони в преход. Защото, въпреки че преминаването към нисковъглеродна икономика предоставя много възможности, икономическите и социалните въздействия в много райони, зависими от въглищата, не трябва да бъдат игнорирани.

Платформата за въглищните региони в преход работи като отворен форум, който събира всички заинтересовани страни: местни, регионални и национални правителства, бизнес и профсъюзи, неправителствени организации и академични среди. По този начин се насърчава обменът на знания и на опит между въглищните региони на ЕС. Платформата създава условия за уникален подход към справедлив преход от долу нагоре, като се дава възможност на регионите да идентифицират специфичните си предизвикателства и да намерят възможности за справяне с тях. На всеки семестър Техническият секретариат на Платформата организира срещи и семинари, отворени за всички заинтересовани страни от ЕС и трети страни.

На Шестата работна среща, проведена на 16-17 октомври 2019 г. в Брюксел, има участници от ЮАР и Украйна, доколкото грижата за опазването на планетата е на всички, а широкото партньорство и сътрудничество е верният път към постигането на тази цел. За съжаление при откриването на същата тази среща е обявено, че България е единствената държава - членка на ЕС, която не участва в работата на Платформата. Тук трябва да бъде подчертано, че Платформата е „отворена“ за участие за всички региони с въглища и въглеродно-интензивна икономика и няма такса за участие/членство. Всъщност Платформата предоставя много възможности за партньорство, сътрудничество, „сверяване на часовника“ – в работните групи се представят идейни проекти или такива, които вече се изпълняват, при това на междурегионално и междудържавно ниво.

Споделеният опит може да бъде много полезен за всички потенциално засегнати региони и заинтересовани страни, дори от гледна точка на това какво да не се прави в процеса на преход. Споделеният опит варира от много положителен до такъв, изпълнен с редица предизвикателства. Няма държава членка или регион на ЕС, засегнати от прехода,

които да имат готови работещи решения и на които да им е лесно в този процес. Няма страна в света, която да има готово приложимо решение или напълно осигурени финансови ресурси за намирането му – нито САЩ, нито Китай, нито Япония или Индия. И всички засегнати от този преход имат своите опасения и очаквания за известни трудности в социално-икономически аспект, но продължават да търсят възможности – самостоятелно или в партньорство.

От всички 31 региона в ЕС, които ще бъдат пряко засегнати от прехода, като активни участници в работа на Платформата се посочват следните 20 „въглищни“ региона в ЕС⁴:

- Silesia, Lower Silesia, Greater Poland, Lesser Poland (Полша);
- Brandenburg, Saxony, Saxony Anhalt, North Rhine-Westphalia (Германия);
- Moravia-Silesia, Usti, Karlovy Vary (Чехия);
- Jiu Valley (Румъния);
- Western Macedonia (Гърция);
- Upper Nitra (Словакия);
- Asturias, Aragón, Castilla-y-León (Испания);
- Zasavska, Savinjsko-Šaleška (Словения);
- Midlands (Ирландия).

За да помогне за постигането на целта на „Зелената сделка“, Комисията въведе Механизма за справедлив преход (предложение за Регламент, COM/2020/22), който да адаптира финансова и практическа подкрепа за помощ за работниците и да допринесе за генерирането на необходимите инвестиции във въглищните региони на ЕС. А до въвеждането му подкрепата се осигурява от съществуващи фондове на ЕС, финансови инструменти и програми, включително за технологиите за изгаряне на въглищата и намаляване на въглеродните емисии като резултат. Сега финансирането за технологии, свързани с обработка/переработка/изгаряне на въглища, вече е прекратено.

Какво се случва в България в момента, когато всички останали 10 държави членки работят активно за защита на своите позиции и създават партньорства с други държави членки на регионално ниво, заявяват предизвикателствата, с които ще се сблъскат, и какви средства ще им бъдат необходими за преодоляването им?

Отговорът е: Нищо съществено в тази посока. България заявява чрез Министерство на енергетиката, че няма да затвори най-големия си въглищен и енергиен комплекс, т.нар. енергийно сърце на Балканите – Мина „Марица Изток“ и ТЕЦ 2, който е единственият държавен от опериращите на територията на комплекса. Доводите за това са няколко: въпрос на национална сигурност, доколкото енергопреносната система няма технически възможности да работи така ефек-

⁴ An official website of the European Union; European Commission, Energy, Topics, Oil, gas and coal, EU coal regions, Coal regions in transition, August 2019/March 2020.

тивно с други енергийни източници; осигуряването на енергийното потребление ще стане зависимо от внос; хиляди хора ще останат без работа – по различни данни между 8 000 и 100 000 души, ако се включат и обслужващите комплекса дейности; рязко ще спаднат доходите в региона и от най-динамично развиващия се с БВП след София, той ще загине; „европейските чиновници няма да ни казват какво да правим“.

Трудно може да бъде намерена позицията на българското правителство в писмена форма и открито публикувана. Но със сигурност заслужава да бъде разгледана във всичките ѝ детайли, всички „за“ и „против“ да бъдат взети под внимание след безпристрастен мултидисциплинарен анализ.

На този етап полемиката е голяма. Публикации, мнения, изказвания от експерти и хора с мнение по въпроса на тема: какво ще загубим, изпълват публичното пространство.

Но това, което със сигурност страната ни и региона на Мина „Марица Изток“ губи, са възможности. Възможности за диверсификация на икономиката на региона и откъсването му от „въглищната зависимост“ на доходите на хората, бизнеса и икономиката му като цяло; възможности за научни изследвания и иновации, свързани с алтернативното използване на въглищата в химическата и преработвателната промишленост; възможности за създаване на условия за завръщане на мигриралите към други региони или страни, като предложение за високкоквалифицирана и добре заплатена работа; възможности за по-чист въздух и по-добро качество на живот.

Темата е силно чувствителна в региона. Почти „табу“. Вероятно правителството на България в лицето на Министерство на енергетиката има своите много сериозни основания за тази ситуация – експертни преди всичко.

Но като цяло държавата чрез своите граждани продължава да плаща средства със спорна икономическа обосновка за закупуване на квоти за въглеродни емисии и ремонти със спорен ефект. Вместо тези средства да бъдат насочени за образование, наука, малък и среден бизнес. И да бъдат привлечени допълнително такива средства от ЕС и инвеститори.

4. Заключение

В Европа и по света е широко разпространено твърдението, че при израстването и възпитанието на едно дете са най-важни първите седем години. Тогава то се изгражда като личност и се учи да разбира и възприема света около себе си. Д-р Бери Брейзълтън (специалист в областта на детското развитие) казва: „Именно тогава се развиват нервните пътища, от които зависят интелектът на детето, негово-

мо самосъзнание, способността му да проявява доверие и мотивацията му за учене“ – благодарение на тези пътища са възможни мисленето, ученето и разсъждаването. Известният психолог Ерик Ериксън в теорията си за цялостно психосоциално развитие на личността посочва, че по време на житейския път човек преминава през осем генетически предопределени етапа, които нарича психосоциални кризи или конфликти. Всеки следващ стадий е във връзка и зависи от резултатите на предходния. В тази теория първите седем години от развитието на личността заемат особено място. Както и да ги разгледаме, все се оказват решаващи. Те са фундаментът, върху който градим и в същото време обхващат цели три стадия от общо осемте, които се полагат на целия човешки живот.

В Европейския съюз са важни не само първите седем, но и всеки следващ седем години.

Пораснали ли сме за следващите седем?

От избора на България предстои да разберем пораснала ли е за следващите седем. Готова ли е за следващите етапи от развитието си.

От това как ЕС ще се справи с казус като позицията на България по темата „преход към нисковъглеродна икономика“, предстои да разберем готов ли е за конструктивни следващи седем.

Използвана литература

1. Официален уебсайт на Европейския съюз, Основна информация за Европейския съюз, Държави, Накратко за страните от ЕС, България.
2. Infacto, списание за политическа култура, „България като протекторат“, Петър Волгин, 01.2018.
3. Copernicus Climate Change Service, implemented by the European Centre for Medium-Range Weather Forecasts (ECMWF) on behalf of the European Commission/Euronews, „Largest-ever hole in the ozone layer above Arctic finally closes“, COMMENTS, Rafael Cereceda, 24/04/2020.
4. An official website of the European Union; European Commission, Energy, Topics, Oil, gas and coal, EU coal regions, Coal regions in transition, August 2019/March 2020.